

ATMINTINĖ / 2015 m. birželio 2 d.

Didelis išnaudojimas darbe.

Europos Sąjungoje judantys arba į ją atvykstantys darbuotojai

1. Ką reiškia didelis išnaudojimas darbe?

Darbas kiekvieną savaitės dieną už darbo užmokestį, kuris mokamas nereguliariai arba nemokamas apskritai, gyvenimas elementarių normų neatitinkančiomis sąlygomis ankštai ir izoliuotai nuo kitų bendruomenės narių, darbas be sutarties ir nuolatiniai grasinimai deportuoti – visa tai didelio išnaudojimo darbe pavyzdžiai. Oficialiai „didelis išnaudojimas darbe“ reiškia bet kokią išnaudojimą darbe, kuris laikomas nusikaltimu pagal valstybės narės, kurioje taip išnaudojami darbuotojai, teisės aktus. Nors ES baudžiamosios teisės aktais draudžiamas tik tam tikrų formų išnaudojimas darbe, ES pagrindinių teisių chartijos 5 straipsniu draudžiama vergija ir priverčiamasis darbas, o 31 straipsnyje nurodyta, kad visi darbuotojai turi teisę į „tinkamas ir teisingas“ darbo sąlygas.

2. Kas yra didelio išnaudojimo darbe Europos Sąjungoje aukos?

Didelio išnaudojimo darbe aukos yra darbuotojai, susiduriantys su darbo sąlygomis, už kurių taikymą baudžiama pagal šalies, kurioje tai vyksta, įstatymus. Išnaudojimo darbe aukos dažnai dirba izoliuotos, laukuose, namų ūkiuose arba statybų aikštelėse. Pasibaigus darbui aukos dažnai išvyksta iš šalies, kurioje jos dirbo, ir jas dažnai sunku surasti. Tačiau specialistai, kurie dirba su didelio išnaudojimo darbe aukomis, gali perteikti aukų patirtis, o keletas tokių ekspertų, siekdami pasidalyti savo žiniomis ir praktine patirtimi, dalyvavo pokalbiuose su FRA ar grupinėse diskusijose arba pateikė konkrečių atvejų tyrimų.

3. Ar FRA nustatė, kiek didelio išnaudojimo darbe aukų yra Europos Sąjungoje?

Atsižvelgiant į tokio nusikaltimo kaip išnaudojimas darbe pobūdį, suskaičiuoti aukas yra sunku. Taip yra dėl to, kad skiriasi ES valstybėse narėse taikomos išnaudojimo darbe apibrėžtys bei kovos su išnaudojimu darbe priemonės, ir dėl to, kad labai dažnai apie tokį išnaudojimą informuojama nepakankamai. Remiantis FRA surinktais duomenimis, ES valstybėse narėse, kuriose išnaudojimo darbe apibrėžtis yra platesnė ir kuriose rengiama daugiau patikrų, nustatytų aukų ir nuosprendžių skaičius yra didesnis nei tose šalyse, kuriose taikomos siauresnės apibrėžtys. Pastangos kiekybiškai įvertinti išnaudojimą darbe turėtų būti vertinamos ypač atsargiai, pavyzdžiui, Tarptautinės darbo organizacijos (TDO) apytikslu vertinimu, per dešimties metų laikotarpį nuo 2002 iki 2011 m. „maždaug trys iš 1000 asmenų visame pasaulyje kuriuo nors metu dirbo priverčiamąjį darbą“. Siekiant geriau kiekybiškai įvertinti išnaudojimą darbe, FRA tyrime nustatyti keli didelės rizikos sektoriai, kuriuose yra didesnė darbuotojų išnaudojimo tikimybė, įskaitant žemės ūkio, miškininkystės, žuvininkystės, statybos, apgyvendinimo bei maitinimo paslaugų, namų ūkio ekonomikos ir kai kurių rūšių gamybos sektorius.

4. Kam Europos Sąjungoje kyla pavojus tapti didelio išnaudojimo darbe auka?

Yra keletas rizikos veiksnių, dėl kurių darbuotojams kyla ypač didelis pavojus patirti išnaudojimą. Juos galima sugrupuoti taip:

- rizikos veiksniai, susiję su įdarbinimo šalies teisine ir institucine sistema, tokie kaip tyrimų stygius arba nepakankamas darbo sąlygų stebėjimas;

- rizikos veiksniai, susiję su asmeninėmis darbuotojų aplinkybėmis, tokie kaip šalies, kurioje jie dirba, kalbos nemokėjimas, menkas išsilavinimas arba ypač didelio skurdo patirtis kilmės šalyje;
- rizikos veiksniai darbo vietoje, tokie kaip darbas ekonomikos sektoriuje, kuriame esama polinkio į išnaudojimą darbe, arba darbas pavojingomis darbo sąlygomis;
- rizikos veiksniai, kuriuos lemia darbdavių veiksmai, pavyzdžiui, kai darbdaviai nepateikia darbuotojui suprantama kalba sudarytos sutarties, neinformuoja darbuotojų apie jų teises arba didina darbuotojų priklausomybę (pavyzdžiui, pasirūpina gyvenamąja vieta ir susisiekimu arba įdarbina kitus šeimos narius).

5. Koks yra ES institucijų ir valstybių narių vaidmuo didelio išnaudojimo darbe atvejais?

ES valstybės narės privalo užtikrinti išsamų tikrinimą. Tai reiškia, kad, jei darbuotojams iš kitos šalies kyla didelė rizika patirti didelį išnaudojimą, jie turi teisę į kompetentingų institucijų nustatytas apsaugos priemones. Valstybės narės pagal ES teisę privalo vykdyti patikras, skirtas nustatyti išnaudojimo darbe atvejus, apsaugoti aukas, nustatyti žalos atlyginimo mechanizmus ir užtikrinti, kad kaltininkai būtų patraukti atsakomybėn.

6. Kuo išsiskiria šis tyrimas?

Tai pirmas ES tyrimas, kuriame siekiama išsamiai ištirti visų formų nusikalstamą išnaudojimo darbe, kurį patiria Europos Sąjungoje judantys arba į ją atvykstantys darbuotojai. Tyrime pateikiama faktų, patvirtinančių, kad:

- didelis išnaudojimas darbe yra paplitęs keliuose Europos Sąjungos ūkio sektoriuose (tokiuose kaip žemės ūkio, statybos, viešbučių ir maitinimo, namų ūkio ekonomikos, gamybos), tačiau kaltininkai ir toliau veikia nebaudžiami;
- vartotojai nežino, kad produktai, kuriuos jie perka, gali būti pagaminti išnaudojimo darbe sąlygomis, nes nėra įpareigojančių standartų ar pristatomųjų aprašų;
- ES valstybėse narėse taikomos nusikalstamo išnaudojimo darbe apibrėžtys skiriasi, todėl tai, už ką baudžiama kaip už nusikaltimą vienoje šalyse, kitose nėra vertinama kaip nusikaltimas.
- Pavyzdžiui, tokiose šalyse kaip Bulgarija, Graikija, Kipras, Latvija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta ir Slovėnija, įstatymais dėl išnaudojamo darbo sąlygų saugomi tik trečiųjų šalių piliečiai, kurie šalyje yra neteisėtai. Beveik visose ES valstybėse narėse iš ES nepriklausančių šalių atvykę darbuotojai, kurie šalyje gyvena neteisėtai, yra saugomi nuo didelio išnaudojimo darbe pagal baudžiamosios teisės nuostatas. ES piliečiams toks apsaugos lygis užtikrinamas tik keturiose valstybėse narėse (Belgijoje, Nyderlanduose, Prancūzijoje ir Vokietijoje).

7. Kaip buvo renkami ataskaitos duomenys?

Buvo taikomas ir dokumentų tyrimas, ir empirinis tyrimas: dokumentų tyrimas, kuriuo siekta įvertinti didelio išnaudojimo darbe teisinę ir institucinę struktūrą, buvo surengtas visose 28 ES valstybėse narėse, o empirinis tyrimas buvo atliekamas 21 ES šalyje, t.y. visose valstybėse narėse, išskyrus Daniją, Estiją, Latviją, Liuksemburgą, Rumuniją, Slovėniją ir Švediją (tyrimas ne visose valstybės narėse atliktas dėl to, kad tam skirti išteklių buvo riboti). Valstybės narės buvo atrinktos siekiant užtikrinti, kad būtų atstovaujama kuo įvairesniems geografiniams regionams, taip pat įvairioms ekonominėms sąlygoms ir teisės tradicijoms. Empirinio tyrimo metu iš viso atlikta 616 interviu su įvairių profesinių grupių atstovais, kurie vykdydami profesinę veiklą sprendžia išnaudojimo darbe problemą (pvz., su darbo inspektorais, policininkais, teisėjais ir darbuotojų bei darbdavių atstovais), taip pat surengtos 24 grupinės diskusijos, kuriose dalyvavo skirtingų sričių specialistai. Be to, atliekant tyrimą vietoje buvo surinkta

217 konkrečių didelio išnaudojimo darbe atvejų tyrimo pavyzdžių. Pavyzdžiai buvo pagrįsti valstybių narių lygmens ekspertų pateikta informacija.

8. Ko galima imtis padėčiai pagerinti?

- Reaguodamos į rizikos veiksnius ES institucijos ir valstybės narės gali nustatyti prevencijos bei stebėsenos mechanizmus ir sukurti teisinę bei institucinę sistemą išnaudojimo darbe atvejams nustatyti, tuo tikslu rengiant patikras darbo vietose. Be to, siekdamas užtikrinti aukų teisę kreiptis į teismą, jos gali teikti tikslingas paramos paslaugas, teikti informaciją apie aukų teises, užtikrinti veiksmingus išnaudojimo darbe kaltininkų veiksmų tyrimus, jų baudžiamąjį persekiojimą ir jiems taikyti sankcijas.
- Plačioji visuomenė turėtų žinoti apie tai, kad išnaudojimas darbe egzistuoja ir kad visiems darbuotojams ir ūkio sektoriams būtų naudinga, jei būtų užtikrintas visiškas nepakantumas tokiam išnaudojimui.
- Profesinės sąjungos ir pilietinės visuomenės organizacijos turėtų užmegzti ryšius su Europos Sąjungoje judančiais arba į ją atvykstančiais darbuotojais ir remti skaidrius darbo santykius, pagrįstus darbuotojams suprantama kalba sudarytomis darbo sutartimis, pagal kurias darbdaviai būtų įpareigojami darbo užmokestį mokėti kas mėnesį, o ne projekto ar sezono pabaigoje.
- Vartotojai turėtų turėti teisę žinoti, kiek tikėtina, kad jų perkami produktai buvo pagaminti išnaudojimo sąlygomis. Todėl su produktais ir paslaugomis turėtų būti pateikiami pažymėjimai arba pristatomieji aprašai, kuriais būtų patvirtinta, kad darbo sąlygos buvo tinkamos.
- Bendrovės turėtų būti įpareigosios atskleisti informaciją apie apsaugos priemones, skirtas užtikrinti išnaudojimo darbe prevenciją, o visuomenei turėtų būti prieinamas viešas už išnaudojimą darbe baustų darbdavių ar įdarbinimo įmonių registras.
- Aukų teisė būti pripažintoms aukomis ir teisė kreiptis į teismą neturėtų priklausyti nuo jų gyventojų statuso. Aukos turi turėti teisę gauti kompensaciją nepaisant jų gyventojų statuso.

9. Kokių tolesnių veiksmų imsis FRA atsižvelgdama į tyrimo rezultatus?

Siekdama geriau suprasti aukų patirtis ir poreikius, FRA planuoja įgyvendinti susijusį projektą, per kurį bus apklausiami Europos Sąjungoje dirbantys darbuotojai, kurie patyrė išnaudojimą darbe arba kuriems kyla tokio išnaudojimo pavojus.

Be to, FRA skatins naudotis tyrimo rezultatais, kad būtų keičiama politika. Tai bus užtikrinta glaudžiai bendradarbiaujant su tokiomis institucijomis kaip Europos Komisija, Europos Parlamentas, Europos Taryba, Tarptautinė darbo organizacija (TDO), Tarptautinė profesinių sąjungų konfederacija (ITUC) ir Europos profesinių sąjungų konfederacija (ETUC), taip pat su kitomis ES agentūromis, tokiomis kaip Europos gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimo fondas (Eurofound) ir Europos saugos ir sveikatos darbe agentūra (EU-OSHA). Be to, FRA glaudžiai bendradarbiaus su valstybėmis narėmis ir pilietinės visuomenės organizacijomis, taip pat skatins žiniasklaidą didinti informuotumą apie didelio išnaudojimo darbe reiškinį Europos Sąjungoje.

Dėl išsamesnės informacijos kreipkitės į agentūros žiniasklaidos grupę:

E. paštas: media@fra.europa.eu / Tel.: +43 1 58030 -642